

Utanför kyrkogårdsmuren

Arkeologisk förundersökning inom fornlämning Askersund 187:1,
Askersunds socken och kommun

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2015:25
ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Utanför kyrkogårdsmuren

Arkeologisk förundersökning inom fornlämning Askersund 187:1,
Askersunds socken och kommun

Leif Karlenby

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2015 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2015:25

Författare Leif Karlenby

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Undersökningsområdet från norr. Foto av Leif Karlenby.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Syfte och frågeställningar.....	7
Metod och genomförande.....	7
Resultat	8
Tolkning	10
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	11
Referenser	12
Administrativa uppgifter	13

Utanför kyrkogårdsmuren

Figur 1. Karta över Askersund med den aktuella undersökningsplatsen markerad med ett rött streck (följ pilen).

Sammanfattning

På grund av att Galfa AB planerar att bygga om det gamla Askersunds Bryggeri till bostäder kommer ett område mellan bryggeriet och Askersunds gamla kyrkogård att påverkas av byggnationsplanerna.

Fornlämningen Askersund 187:1 utgörs av äldre stadslager. Fornlämningens utbredning motsvaras av den yta som Askersunds stad haft enligt stadsprivilegier från år 1643. Det nu aktuella förundersökningsområdet ligger i den norra utkanten av den äldre staden och utgörs delvis av mark tillhörande Askersunds gamla kyrkogård.

Området som berördes av exploateringen utgjorde tidigare en terrasserad del av kyrkogården och dess gräns har sannolikt gått i mitten av förundersökningsytan (se sektionen figur 5). Av detta skäl kan man förmoda att den sista raden med gravar som finns bevarad var den sista raden även i äldre tider, när kyrkogården var i bruk. Då inga gravar eller benrester (förutom det enda överarmsbenet) påträffades i den del av ytan som inte schaktats ur i samband med husbygget, kan man anta att kyrkogården aldrig sträckt sig längre väster ut än vad den gör idag. Området är därför inte intressant i antikvariskt hänseende.

Inledning

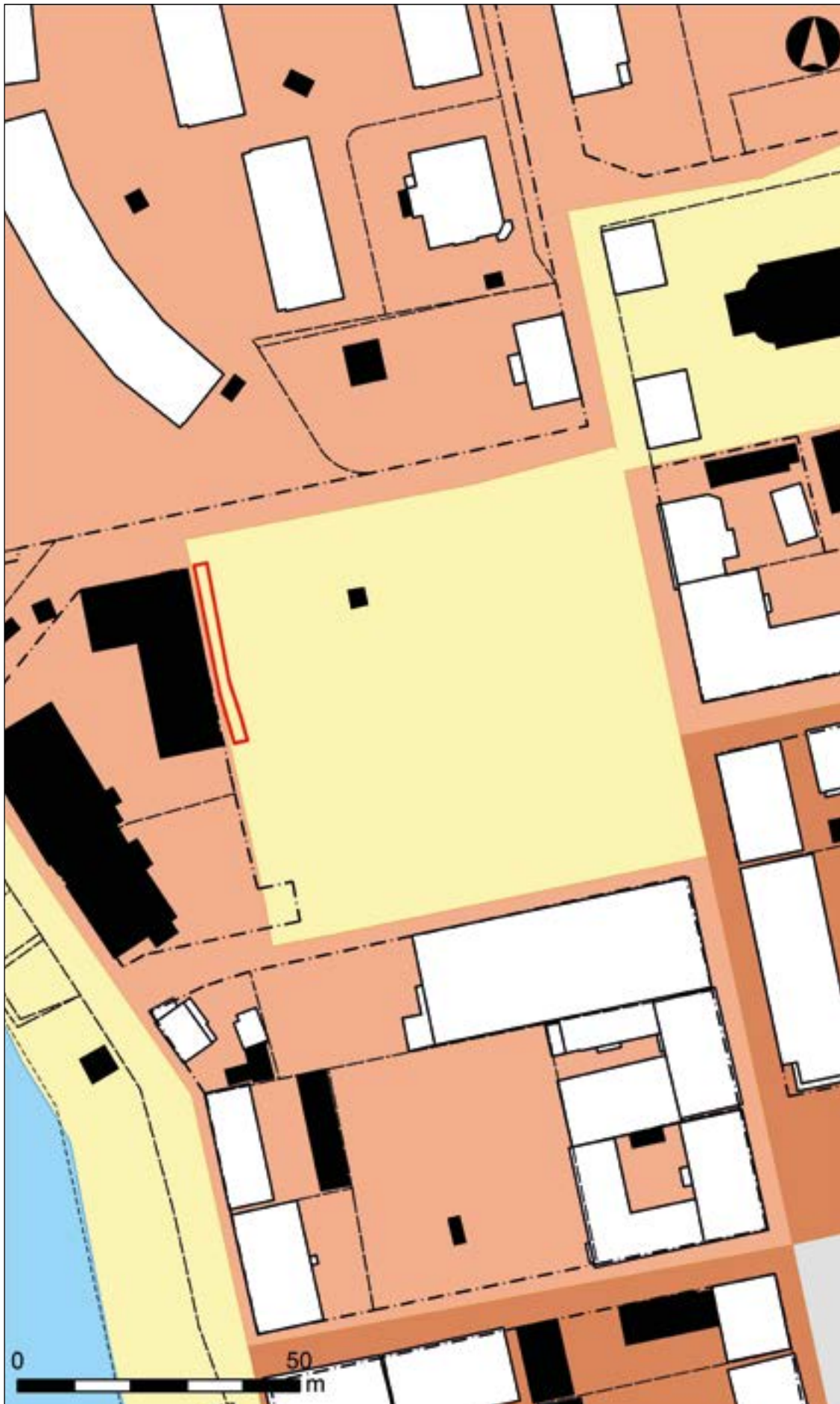
Då Galfa AB planerar att bygga om det gamla Askersunds Bryggeri till bostäder och att det på grund av detta är nödvändigt att dra in el, vatten och avlopp kommer ett smalare område mellan bryggeriet och Askersunds gamla kyrkogård att påverkas av byggnationsplanerna. Därför har Länsstyrelsen i Örebro län beslutat att det inför ombyggnadsarbetena skulle genomföras en förundersökning.

Bakgrund och kulturmiljö

Fornlämningen Askersund 187:1 utgörs av äldre stadslager. Fornlämningens utbredning motsvaras av den yta som Askersunds stad haft enligt stadsprivilegier från 1643 (Haugard 1940:19). Det nu aktuella förundersökningsområdet ligger i den norra utkanten av den äldre staden och utgörs delvis av mark tillhörande Askersunds gamla kyrkogård.

Under senare år har ett flertal undersökningar genomförts i Askersunds stad, som har bidragit till ny kunskap om Askersunds äldre historia (Romedahl 2006; Karlenby 2012, 2014; Appelgren 2014). Då den nu aktuella delen av fornlämningen Askersund 187:1 ligger utanför de centrala delarna av Askersunds stad, förväntades inga omfattande bebyggelse lämningar inom undersökningsområdet. Däremot var det möjligt att äldre gravar kunde komma inom det område där markningreppen skulle utföras.

Kyrkogården anlades i enlighet med den plan som upprättades inför bygget av Askersunds stad i mitten av 1600-talet och var i bruk fram till 1800-talet då gravplatsen flyttades utanför staden. År 1815 togs

Figur 2. Plan över schaktet i skala 1:1 000.

ett beslut i Riksdagen om att begravningsverksamhet skulle flyttas utanför städerna (<http://www.svenskakyrkan.se/kyrkaochsamhalle/kyrkogardens-historia--fran-gravkullar-till-minneslundar>). Viss begravningsverksamhet pågick dock fram till början av 1900-talet. Än i dag finns det gravar kvar och kyrkogården planeras att återigen bli gravplats.

Syfte och frågeställningar

Syftet med förundersökningen var följande:

- Att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges, genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.
- Att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen.
- Frågeställningen blir därav: Finns fornlämning inom området och i så fall vad är dess närmare art och omfattning samt vilken bevarandegrad har den. Man kan också tänka sig en datering, men kyrkogårdens brukningstid är väl känd och tämligen begränsad i tid.

Metod och genomförande

Området banades av med grävmaskin. Arbetet kunde emellertid endast genomföras i den östra delen, då den västra blev urschaktad i samband med byggnationen av Askersunds bryggeri från år 1875 och fram till 1930-talet.

En plan upprättades där utbredningen av den urschaktade delen ritades in. Två sektioner upprättades över den naturliga terrängens utseende och de påförda terrasseringsmassorna. Platsen fotograferades med digitalkamera.

Figur 3. Panorama över undersökningsområdet och Norra kyrkogårdsgatan i slutningen ned mot Sundet. Foto av Leif Karlenby.

Utanför kyrkogårdsmuren

Resultat

I samband med byggnationen av Askersunds bryggeri hade ungefär halva ytan mellan denna byggnad och kyrkogården schaktats ur. Öster om den ytan fanns den naturliga backen bevarad. Denna sluttade kraftig åt väster och har förmodligen utgjort en naturlig strandbrink. Påfört över backen låg ett 0,7–1,1 meter tjockt lager med matjord. Det utgjorde förmodligen ett försök att höja upp de västligaste delarna av

Figur 4a. Här kan man se att schaktet ligger utanför kyrkogårdens utbredning sådan den var år 1773.

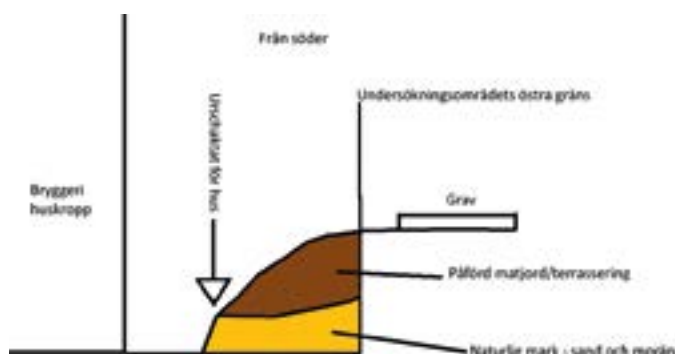
kyrkogården. I fyllningen fanns ingenting annat än jord. I anslutning till urschaktningen för bryggeriet fanns en del byggrester. I den norra delen av schaktet framkom ett överarmsben av människa. Detta kommer naturligtvis från kyrkogården, men torde ha hamnat i slänten vid någon typ av omgrävning av äldre gravar. Det rör sig om ett ben från en vuxen individ. Inga gravar eller delar därav påträffades i slutningen.

Figur 4b. Schaktet inlagt mot en rektifierad version av år 1643 års karta. Här ligger schaktet inom det som kallas "Kyrkieplatz". Denna utbredning behöver kyrkogården aldrig ha haft. Kartan är snarare en plan för hur man tänkt sig stadens utbredning än vad den slutligen blev.

Vid en sammanställning av undersökningsytans läge och det äldre kartmaterialet framgår det att kyrkogården inte har sträckt sig längre ned i backen än vad den gör idag. En karta från år 1773 visar tydligt hur schaktet – efter rektifiering av kartan – hamnar precis i kanten av kyrkogården (figur 4a). På kartan från år 1643 ligger visserligen området inne på "kyrkplatsen", men denna karta var ju i första hand en plan över hur man tänkte sig staden, inte som den blev (figur 4b).

Det är för övrigt troligt, eftersom kyrkogården fortfarande var hävdad i slutet av 1800-talet, att bryggeriet anlades utanför denna, snarare än att man gjorde ingrepp i vigd jord.

Figur 5. Sektion (V-Ö) genom undersökningsområdet sedd från söder. Skala 1:100.

Tolkning

Området som berördes av exploateringen utgjorde tidigare en terrasserad del av kyrkogården och dess gräns har sannolikt gått i mitten av förundersökningsytan (se sektionen figur 5). Av detta skäl kan man förmoda att den sista raden med gravar som finns bevarad var den sista raden även i äldre tider, när kyrkogården var i bruk. Då inga gravar eller benrester (förutom det enda överarmsbenet) påträffades i den del av ytan som inte schaktats ur i samband med bygget av bryggeriet, kan man anta att kyrkogården aldrig sträckt sig längre väster ut än vad den gör idag. Området är därför inte intressant i antikvariskt hänseende.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med förundersökningen var följande:

- Att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning av om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges, genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.
- Att klargöra i vad mån en arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan bygg- och anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen.

Vid förundersökningen kunde ingen fornlämning iakttas inom schaktet och det har framgått av resultaten och de historiska kartorna att området förmodligen från början legat i kanten av och utanför kyrkogården. Förundersökningen har alltså kunnat visa att ingen fornlämning kommer att beröras i samband med byggnationen.

Arkeologgruppen AB anser därmed att undersökningsplanens syfte har uppnåtts.

Referenser

Tryckta källor

- Appelgren, K. 2012. *Ledningsdragningar i Askersund. Kulturlager i Stora Bergsgatan. Närke; Askersunds stad; Askersund 187.* Riksantikvarieämbetet UV rapport 2012:138. Stockholm.
- Haugard, J. 1940. *Askersundiana.* Örebro.
- Karlenby, L. 2012. *Torg på torg. Schaktningsövervakning på torget i Askersund. RAÄ 187:1, Askersunds socken, Närke.* Arkeologgruppen AB rapport 2012:09. Örebro.
- Karlenby, L. 2014. *Torgundersökningar i Askersund. Schaktningsövervakningar åren 2012-13. RAÄ 187:1, Askersunds socken, Närke.* Arkeologgruppen AB rapport 2014:08. Örebro.
- Romedahl, H. 2006. *Askersunds torg. Två stratigrafiskt åtskilda horisonter vid Askersunds torgs västra sida. Närke, Askersunds stad, RAÄ 187:1.* Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen rapport 2006:12. Örebro.

Administrativa uppgifter

Landskap: Närke
Län: Örebro län
Kommun: Askersunds kommun
Socken: Askersunds socken
Fastighet: Gamla kyrkogården 1 och 2

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2015_21
Länsstyrelsens diarienummer: 431-1742-2015
Projektnr: 2015_21
Fornlämningsnr: Askersund 187:1

Projektledning:

Leif Karlenby

Personal:

Leif Karlenby

Undersökningstid: 2015-05-13
Exploateringsyta: 90 m²
Undersökt yta: 90 m², XX löpmeter
Koordinatsystem: SWEREF 99 TM
Sydvästra hörn: X6526767, Y494269

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

–

Digitalt arkiv:

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:

Inga fynd omhändertogs. Benet återbördades till Askersunds församling för återbegravning.

